

Vorwort 7–10 Pratarmė

I

ÜBER DIE GRAMMATIK 11–31 APIE GRAMATIKĄ

ON ALEKNAVIČIENĖ

I.1. Äußere Merkmale	13	I.1. Išorinės ypatybės
I.1.1. Standort, Signatur	13	I.1.1. Saugojimo vieta, signatūra
I.1.2. Struktur des Konvolutes	14	I.1.2. Konvoliuto sandara
I.1.3. Provenienz	19	I.1.3. Proveniencija
I.1.4. Einband	21	I.1.4. Įrišas
I.1.5. Format, Umfang	21	I.1.5. Formatas, apimtis
I.1.6. Schriftarten, Druck	25	I.1.6. Šriftai, spauda
I.1.7. Handschriftliche Einträge	26	I.1.7. Rankraštiniai įrašai
I.2. Inhalt der Grammatik und Rubrizierung	27	I.2. Gramatikos turinys ir rubrikacija

II

EDITIONSPRINZIPIEN 33–50 PUBLIKAVIMO PRINCIPAI

ON ALEKNAVIČIENĖ

II.1. Vorbereitung	35	II.1. Parengimas
II.2. Abkürzungen	40	II.2. Santrumpos
II.3. Symbolische Zeichen	45	II.3. Sutartiniai ženklai
II.4. Quellen und Literatur	46	II.4. Šaltiniai ir literatūra

III

FAKSIMILE 51–226 FAKSIMILĖ

IV

KRITISCHE EDITION

227-554

Anfangsgründe einer Littauischen Grammatick, in ihrem natürlichen Zusammenhange entworfen von Paul Friedrich Ruhig, der Gottesgelahrtheit Beflissen, zur Zeit Docenten im littauischen Seminario zu Königsberg. Königsberg, druckts und verlegts Iohann Heinrich Hartung, 1747.

LMAVB RSS: LK-18/9

KRITINIS LEIDIMAS

Lietuvių kalbos gramatikos pradmenys, atskleidžiantys šios kalbos prigimtį, kuriuos parengė Povilas Frydrichas Ruigys, uolus teologijos studentas, dabar Lietuvių kalbos seminaro Karaliaučiuje docentas. Karaliaučius, išspausdinta ir išleista Johanno Heinricho Hartungo, 1747. LMAVB RSS: LK-18/9

TRANSKRIPTION

PERRAŠAS

ON A LEKNAVIČIENĖ
JURGITA VENCKIENĖ

KOMMENTARE

KOMENTARAI

ON A LEKNAVIČIENĖ

ÜBERSETZUNG UND KOMMENTARE

VERTIMAS IR KOMENTARAI

GRASILDA BLAŽIENĖ

V

REGISTER

556-563

RODYKLĖS

ON A LEKNAVIČIENĖ

Sachregister	556	Dalykinė rodyklė
Personenregister	559	Asmenvardžių rodyklė
Ortsregister	562	Vietovardžių rodyklė

Pratarmė

Povilo Frydricho Ruigio gramatika *Anfangsgründe einer Littauischen Grammatick* (*Lietuvių kalbos gramatikos pradmenys*), išėjusi 1747 m. Karaliaučiuje, iki šiol į lietuvių kalbą nebuvo išversta ir mokslo reikmėms neišleista. Ji palyginti ir mažai tirta, nors svarbi tiek kalbos, tiek kalbotyros istorijai. Daug daugiau dėmesio sulaukė jo tėvo Pilypo Ruigio kalbiniai darbai. Du iš jų jau publikuoti: 1981 m. Vokietijoje išėjo traktato *Betrachtung der Littauischen Sprache, in ihrem Ursprunge, Wesen und Eigenschaften* (1745) faksimilinis leidimas, o 1986 m. Lietuvoje paskelbtai abu jo traktatai: minėtas spausdintasis ir rankraštinis *Meletema Lingvam Lituanicam* (~1735) su faksimiliemis, vertimu į lietuvių kalbą ir komentariais.

Šiuo metu jau perleistos visos trys XVII a. Prūsijos Lietuvoje išėjusios lietuvių kalbos gramatikos: 1957 m. – Danieliaus Kleino *Grammatica Litvanica* (1653) ir jos santrauka *Compendium Litvanico-Germanicum* (1654), 1997 m. – Kristupo Sapūno ir Teofilio Gotlybo Šulco *Compendium Grammaticae Lithvanicae* (1673). Pirmoji XVIII a. gramatika – Frydricho Vilhelmo Hako *Kurtzgefaßte Liththauische Grammatic* (1730) – visuomenei jau irgi prieinama, ji išėjo 2012 m. Didžiojoje Lietuvoje XVIII a. pasirodžiusi anoniminė *Universitas Lingvarum Litvaniae* (1737) praktikos ir mokslo reikmėms perleista net tris kartus: 1829, 1896 ir 1981 m. Jau publikuotos ir dvi svarbiausios XIX a. gramatikos: 2008, 2014 m. – Augusto Schleicherio *Litauische Grammatik* (1856), o 2013 m. – Frydricho Kuršaičio *Grammatik der littaïschen Sprache* (1876). Todėl

akivaizdu, kad atėjo ne tik laikas, bet ir būtinybė paskelbti ir Povilo Frydricho Ruigio gramatiką.

Ši gramatika būtinà lingvistinès minties istorijai pažinti.

Ji ypač aktuali rašomosios lietuvių kalbos istorijos tyrėjams – kaip veikalas, sisteminęs kalbos duomenis, kodifikavęs XVIII a. vidurio ortografijos, morfologijos, leksikos bei sintaksės normas. Ruigio gramatika ne tik perémė aktualius teorinius ankstesnių gramatikų teiginius, bet ir tapo atspirtimi vėlesnių gramatikų autoriams – pirmiausia Gotfrydu Ostermejeriu, XVIII a. pabaigoje paskelbusiam naują lietuvių kalbos gramatiką *Neue Littauische Grammatik* (1791), paskui Kristijonui Gotlybui Milkui, vėl gržusiam prie Ruigio ir parengusiam pataisyta bei papildytą jo gramatikos leidimą *Anfangs-Gründe einer Littauischen Sprach-Lehre* (1800).

Ruigys gramatiką rašė būdamas Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaro docentu ir skyrė ją visų pirma šio seminaro lankytojams, būsimiesiems knygams ir mokytojams, todėl formavo tolesnę bendrinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime tradiciją.

Ruigio gramatikos mokslinis leidimas buvo įtrauktas į Kristijono Donelaičio 300-ųjų gimimo metinių minėjimo 2010–2014 m. programą, tačiau reali galimybė jo imtis atsirado tik pagal Lietuvos mokslo tarybos Nacionalinę lituanistikos plėtros 2009–2015 m. programą. 2014–2015 m. gramatika išversta į lietuvių kalbą, atlikta istorinė, filologinė bei lingvistinė analizė, parengta studija, sudarytas lietuviškų žodžių indeksas. 2019-aisiais pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 m. programą imtasi leidybos ir spaudos darbų.

Gramatika publikuojama trimis formomis: faksimilė, kritinis leidimas ir vertimas į lietuvių kalbą. Leidimui pasirink-

tas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje, Retų spaudinių skyriuje, saugomas egzempliorius: LMAVB RSS: LK-18/9. Vis dėlto kritinis leidimas nesuteikia erdvės įvairiapusei apibendrinamajai analizei – jis tik prakerta sieną tolesniams šaltinio ir veikalo pažinimui, istorinio, socialinio ir kultūrinio konteksto suvokimui. Todėl kartu su juo leidžiama monografija *Povilas Frydrichas Ruigys*, kur aprašoma Ruigių šeimos socialinė bei kultūrinė aplinka, pateikiamas gramatikos kaip šaltinio ir kaip veikalo aprašas, apibendrinami tekstologinės, filologinės bei lingvistinės analizės duomenys. Monografijoje skelbiami ir gramatikos lietuviškų žodžių indeksai.

Už konsultacijas dėl lotyniškų terminų dėkojame doc. dr. Dariui Aleknai, dr. Rolandui Kregždžiui, doc. dr. Mindaugui Strockiui, už hebrajiškų žodžių surinkimą ir vertimą į lietuvių kalbą – prof. habil. dr. Sergejui Temčinui. Ačiū recenzentėms doc. dr. Vilmai Zubaitienei ir dr. Liucijai Citavičiūtei už leidinio įvertinimą, pastabas ir pasiūlymus. Dėkojame mieliems kolegoms iš Lietvių kalbos instituto Raštijos paveldo tyrimų centro: vadovei dr. Birutei Triškaitei, dr. Marinai Čistiakovai, dr. Galinai Miškinienei, dr. Nadeždai Morozovai, dr. Jūratei Pajėdienei, dr. Anželikai Smetonienei, dr. Ingai Strunytei-Liugienei, dr. Mindaugui Šinkūnui, prof. habil. dr. Sergejui Temčinui ir dr. Jurgitai Venkienei. Jie davė gerų patarimų, kaip leidimą padaryti tikslesnį ir kokybiškesnį. Mindaugas Šinkūnas parengė tekštų sutapties programą, palengvinusią vokiškai parašytų gramatikų lyginimą.

Nuoširdi padėka redaktorei doc. dr. Linai Plaušinaitytei, tikrinusiai vertimo tekštą, dailininkui prof. Alfonsui Žviliui bei maketuotojui Sauliui Juozapaičiui, ir ši kartą išradingai ieškojusiems dermės tarp minties, teksto ir vaizdo.

Maloni pareiga padėkoti Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskijų bibliotekai už leidimą gramatiką publicuoti, Lietuvos mokslo ir studijų fondui – už paramą skaitmeninėms faksimilėms padaryti, o Lietuvos mokslo tarybai – už rengimo ir leidybos finansavimą.

ON A LEKNAVIČIENĖ
GRASILDA BLAŽIENĖ